

Szórend(etlenség)

A szórend mint a kiemelés eszköze

A magyar szórendről az él a köztudatban, hogy kötetlen. Ez igaz is, meg nem is. Ha megváltoztatjuk a mondatrészek sorrendjét, akkor megváltozik a mondat tartalma is.

Az iskola igazgatója az egyik legrangosabb kitüntetést kapta a pedagógusnapon.

Az iskola igazgatója kapta az egyik legrangosabb kitüntetést a pedagógusnapon.

A pedagógusnapon kapta az iskola igazgatója az egyik legrangosabb kitüntetést.

Ha a mondatnak nem az állítmány a legfontosabb eleme, akkor a hangsúlyozandó szót közvetlenül az állítmány (illetve az állítmány igei része) elé tesszük. Nem jó a szórendje a következő mondatnak:

o **Az autósok továbbra is a vizes útszakaszokon legyenek nagyon óvatosak.**

Nem az a lényeg, hogy ne a száraz útszakaszokon legyenek óvatosak, hanem az, hogy *továbbra is legyenek óvatosak*. Tehát:

Az autósok a vizes útszakaszokon továbbra is legyenek nagyon óvatosak. Vagy:

Az autósok továbbra is legyenek nagyon óvatosak a vizes útszakaszokon. Vagy még:

A vizes útszakaszokon továbbra is legyenek nagyon óvatosak az autósok.

A többi kiegészítő tehát többféleképpen is elhelyezhető, szabadon.

Felbillenő mondat

Több mondatrészt is előrevehetünk, de ha nincs főhangsúlyos kiemelés, akkor az állítmány (összetett állítmány esetén a ragozott ige) a leghangsúlyosabb; nem helyes tehát ezt a mondat legvégére hagyni, ahol már le kell eresztenünk a hangot. A hivatali levelezésre jellemző az alábbi mondatforma:

o Az adatlapot május 31-éig a fenti levelezési címre visszaküldeni szíveskedjenek.

Az ilyen mondatot nem is lehet jól hangsúlyozni. Természetes szórenddel:

Az adatlapot szíveskedjenek május 31-éig visszaküldeni a fenti levelezési címre. / Az adatlapot május 31-éig szíveskedjenek visszaküldeni a fenti levelezési címre.

(A főnévi igenév csak akkor kerülhetne a ragozott ige elé, ha az előbbi hordozná a fő mondanivalót, például: *ne elfektetni, hanem visszaküldeni szíveskedjenek.*)

o **A kapott meghatalmazás alapján a felszámolási mérleggel kapcsolatos kifogást a bírósághoz benyújtottam.**

Ha volna kiemelt mondatrész, akkor az igeikötő elválna: *a bírósághoz nyújtottam be.* Mivel nem ez a helyzet, az ige előbbre kívánkozik:

A kapott meghatalmazás alapján a felszámolási mérleggel kapcsolatos kifogást benyújtottam a bírósághoz.

Vagy:

A kapott meghatalmazás alapján benyújtottam a bírósághoz a felszámolási mérleggel kapcsolatos kifogást.

Panelgondolkodás

A jelzőnek közvetlenül a jelzett szó mellett van a helye. Félreértést okozhat, ha közbeékelődik egy másik főnév. Például:

o **A rendkívüli házbizottság ülése elhúzódott.**

Nem a házbizottság a rendkívüli, hanem az ülés. Helyesen:

A házbizottság rendkívüli ülése elhúzódott.

A birtokos jelző ugyanis lazábban kapcsolódik a jelzett szóhoz, mint a minősítő jelző. Más a helyzet, ha mind a kettő minősítő jelző: akkor lehet az egyik jelző a másik jelzővel alkotott jelzős szerkezet egészének jelzője:

A rendkívüli házbizottsági ülés...

Ítéletekben gyakran látni ilyesmit:

o csoportosan elkövetett hivatalos személy elleni erőszak

Az ilyen szerkesztés abból adódik, hogy a gyakran együtt használt szószerkezetet egy egységnek (panelnek) tekintik, és az egész elé teszik a további bővítményt.

Helyesen:

hivatalos személy ellen csoportosan elkövetett erőszak

A mellékmondat helye: amire vonatkozik

Az alárendelt mellékmondat sem szakadhat el attól a mondatrésztől, amelyre vonatkozik, kivéve ha összeköti őket egy rámutató szó. Félreérhető ez a mondat:

o Két férfit fogtak el a rendőrök, akik éppen egy autót készültek feltörni.

Eszerint a rendőrök törték volna fel az autót. Helyesen:

A rendőrök elfogtak két férfit, akik éppen egy autót készültek feltörni.

o A közvetítést tekintse meg a Dunán, melyet a Duna-World-ön megismétlünk.

Ez úgy hangzik, mintha a Dunát ismételnék meg. Másfelől az ismétlés később volt, ezért ezt a mondatot alárendelt formában nem is lehet javítani (vö. álmellékmondat); egészen másképp kell fogalmazni, például:

A közvetítést tekintse meg a Dunán vagy ismétléskor a Duna-World-ön!

Csak akkor szakadhat el a mellékmondat a vonatkoztatott mondatrésztől, ha összetartozásukat egy rámutató szó jelzi:

Azt a filmet szeretném megnézni a Dunán, amelyből tegnap mutattak előzetest.

Közbeékelt mellékmondatok és egyéb közbevetések

A névutó majdnem olyan kiegészítője a főnévnek, mint a rag, nem lehet tőle közbevetéssel elvágni:

o A Times - amely lap Magyarország szavazati jogának felfüggesztését és a strukturális támogatások megvonásának lehetőségét is felveti - után jön ... Hannes Swoboda...

A Times után - amely lap Magyarország szavazati jogának felfüggesztését... felveti - jön Hannes Swoboda...

A birtokos szerkezet is szorosan összetartozik, nem kerülhet közé sem mellékmondat, sem más közbevetés:

o Minden egyes ember - aki tenni akar saját maga, családja, a Nemzet érdekében - közreműködésére szükség van.

Szükség van minden egyes ember közreműködésére, aki tenni akar...

Az nem okoz félreértést, hogy az *aki* nem az *ember* mellett van, hiszen a *közreműködés* szóra nem vonatkozhat.

o Sokrendbeli hitszegés és a magyar alkotmány, amelyre fölesküdt, elárulása.

Itt segíthet a *-nak* rag kitétele és az átrendezés:

Sokrendbeli hitszegés és elárulása a magyar alkotmánynak, amelyre fölesküdt...

A legtöbbször egyszerűen külön mondatban érdemes hozzáfűzni a kiegészítő közlést:

o Vida István vérbíró - aki többek között a Nagy Imre halálos ítéletét kimondó koncepció per levezetője volt - egykori csongrádi családi házában rendeznek emléktárlatot.

Emléktárlatot rendeznek Vida István vérbíró egykori csongrádi családi házában. (Vida vezette többek között a Nagy Imre halálos ítéletét kimondó koncepció per.)

Hasonló a következő példa:

o A Szovjetunió - amelynek fennállása biztos, meleg lábvíz jelentett a Nyugat számára - összeomlása a kialakult status quot borította fel.

A Szovjetunió fennállása biztos, meleg lábvíz jelentett a Nyugat számára. Összeomlása felborította a kialakult status quot.

A következő mondat szervesen illeszkedik bele egy mondatba több mondatnyi tartalommal:

o A Somogyi József - a Képzőművészeti Főiskola hajdani rendkívül termékeny rektora, országsszerte majdnem ötven köztéri szobra látható, köztük az egyik legismertebb a fasizmus áldozatainak emlékműve a budai Gesztenyés kertben - által 1965-ben készített bronzszobor minden bizonnyal színesfém-tolvajok prédája lett.

Ezt a mondatot legalább kétfelé kell bontani, még úgy is mindkét része összetett mondat marad:

Minden bizonnyal színesfém-tolvajok prédája lett az a bronzszobor, amelyet Somogyi József, a Képzőművészeti Főiskola egykori rektora készített 1965-ben. Somogyi József rendkívül termékeny alkotó volt, országsszerte majdnem ötven köztéri szobra látható, köztük az egyik legismertebb a fasizmus áldozatainak emlékműve a budai Gesztenyés kertben.

Mint látható, a szétbontott változatok többnyire nem is hosszabbak az egy mondatba zsúfolt változatoknál, viszont sokkal érthetőbbek.